

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Source: Korunk

Our Age

Location: Romania

Author(s): Artúr Lakatos

Title: Történelmi szövegmozaik a trianoni Magyarországról
Historical Mosaic on the Post-Trianon Hungary

Issue: 02/2021

Citation style: Artúr Lakatos. "Történelmi szövegmozaik a trianoni Magyarországról". Korunk 02:116-118.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=927192>

TÖRTÉNELMI SZÖVEGMOZAIK

A TRIANONI MAGYARORSZÁGRÓL

Pritz Pál: *100 év. A trianoni Magyarország képes története*

■ Az első világháború és az ezt lezáró békerendszer jelenleg is meghatározza Európa politikai térképét, és mindmáig országok és népek sorsát állítja aszcendens vagy deszcendens pályára, így például a magyarság összlétszámának fogyása a mai napig tart. Mások, főleg a győztes oldalra állók, jóval szerencsésebbeknek bizonyultak. Ennek megfelelően az 1918–1920-as évek eseményeinek jelentőségét máig kénytelenek vagyunk elismerni, és le kell vonnunk belőlük a szükséges tanulságokat is, ugyanis nemcsak a történesek megismerési folyamata nem teljes – állandóan bukkannak fel új részinformációk, amik árnyalják a „nagy” képet –, de a szembesülés, a kollektív értelmi és lelki szinten való szembenézés és feldolgozás sem. Ennek megfelelően kezeli napjaink magyar történetírása is az 1918–1920-as évek jelenségeit, eseményeit, és habár a legtöbb kérdésben nemhogy konszenzus nem alakult ki, hanem egyenesen ellentétes következtetéseket szoktak levonni a különböző iskolákhoz és szakmai műhelyekhez tartozó kutatók, sok értékes kutatási terv, tanulmány és könyv született és születik. Az évfordulók különösen jó lehetőséget nyújtottak erre. Pritz Pál „képeskönyve” (a cím szerint: képes történet) is úgy illeszkedik ebbe a sorba, hogy saját értékekkel rendelkezik, amikért érdemes kézbe venni.

A „képeskönyv” megnevezés a kötet esztétikai megjelenítése szempontjából – papír minősége, illusztrációk – egyáltalán nem túlzás, látványa, kézbevétele felemelő élményt nyújt. Ugyanakkor nem ez a kötet legfőbb erénye,

hanem szakmai tartalma, elsősorban szintézis jellege, valamint didaktikai, ismeretterjesztő volta. A szerző nemcsak sok munkát, hanem egy szakmai élet során összegyűjtött, 20. századi magyar történelmi műveltségét is belefoglalta e kötetbe. No meg az eseményeket dokumentáló és a folyamatokat elemző szakember sajátos szubjektivitását. Ez utóbbit egyfajta sajátos konstruktív keserűségnek nevezném, ugyanis a szerző határozottan bírálja némely államférfiak tévedéseit, ballépéseit, ugyanakkor tisztában van azzal, hogy esetenként a történelmi kényszerpálya nem sok lehetőséget nyújtott számukra a lavírozásra. Mindezt teszi a történelmi folyamatok relativizálásának nagy ellenfeleként – gondolunk itt *A relativizálás elfogadhatatlansága. Hazánk és a nagyvilág* című tanulmánykötetére –, miközben ábrázolásmódja árnyalt, komplex. Sok esetben a kortárs forrásokat „beszéli”, naplórészletek, levelek, versek és egyéb forrásértékű dokumentumok fűszövegben történő idézésével, szükség esetén elemzésével, a főszöveg kiegészítéseként.

A kötet fejezetei – melyek további alfejezetekre oszlanak – egymástól élesen elkülönített időszakokat tárgyalnak, és igencsak beszédes címűek. Az *Invokációt* konceptuális-módszertani bevezető fejezet követi, „Hosszú”, avagy „rövid” volt-e a huszadik század? címmel. Ezt követik a tartalmi fejezetek, amelyekről a következőkben pár soros összefoglalókban kívánok szólni, megkísérelve, hogy egyrészt ne kibővített tartalomjegyzéknek tűnjön, másrészt megpróbálok kiemelni a tárgyalt

tematika gazdagságából egy-két olyan elemet, ami alkalmas az olvasó figyelmének felkeltésére.

Az első fejezetben olyan, kevésbé közismert információkkal is találkozhatunk, mint például az, hogy miként hasonlította Miskin herceghez Jászi Oszkár harcostársát, Károlyi Mihályt (még ha a szerző ezt kritikus elemzésnek is veti alá), illetve sajátos szempontok szerint értékeli Csernyák Imre jelenlétét Belgrádban, Franchet d'Espérey előtt (34.) – annyit elárul a recenzió szerzője, hogy Károlyi Mihály szempontjából ezt jó lépésnek tartja. Rámutat arra, ahogyan, jóllehet sokan megbocsáthatatlan naivitásnak tartják, Kun Béla engedett az antant követeléseinek, bízva ígéreteikben, és feladta a felvidéki hadjárat sikereit. „Lehet, de nem okos dolog élcelődni azon, hogy Kun Béla mily ostoba volt, amikor 1919 nyarán besétált Clemenceau hazug jegyzékének csapdájába” – írja, és Bethlen István ugyancsak kevésbé idézett szavait hozza fel véleményének alátámasztására. (53.) E fejezetet a trianoni békeszerződés körülményeinek ismertetésével és a Bethlen-féle konszolidációs időszak premisszáinak felvázolásával zárja.

A következő fejezet a Bethlen-korszakról szól, ennek társadalmi, politikai, gazdasági, külpolitikai és kisebb mértékben kulturális közegéről. Többek között olyasmikről esik szó, mint Horthy Miklós kormányzói szerepköre és a királyság kérdése, a kezdeti elszigeteltség a külpolitika terén és Bethlen István ennek megváltoztatására tett lépései vagy a gazdasági válság következményei, melyek Bethlen István lemondását is eredményezték. Külön kiemelném egyrészt az Eskütt-ügy rövid, egy oldalba besűrített tárgyalását (a bűnügyön túl itt érdekes lehet Bethlen István és Nagyatádi Szabó István személyes viszonyának a dinamikája is) vagy a kevésbé ismert, de rendkívül értékes életművel rendelkező jogász-közgazdász, Hantos Elemér művének, a *Magyarország gazdasági integritása* című munkának az említését. (96.)

Külön fejezet szól a Gömbös-kormány időszakáról, melyben a szerző elősorban az olasz és német orientáció bemutatására, illetve ezek arányának szemléltetésére fekteti a hangsúlyt – igencsak beszédes alcím is illusztrálja ezt –, valamint a harmincas évek megváltozott közegében a revíziós gondolat életben tartásának lehetőségéről. Természetesen nem szorítkozik csak erre: a magyarországi németiség történelmének megértéséhez fontos epizód Jacob Bleyer és Gratz Gusztáv Népművelődési Egyesülete – vagy a hangzatos és üres revíziós szólamok (hangsúly a jelzőkön is) kapcsán Németh László 1934-es, kritikus hangvételű cikke, amely mind a mai napig érvényes gondolatokat fogalmaz meg.

A *Darányitól Telekiig (1936–1941)* című fejezetnek, amely a második világháborúban való részvétel felé közelítés éveit dolgozza fel, itt csak a végkövetkeztetését idézzük, Jugoszlávia megtámadása kapcsán: „Hitlernek a magyar támogatás katonailag hasznos, politikailag pedig nélkülözhetetlen volt. A magyar kormány politikáját a közvélemény túlnyomó többsége helyeselte. A Bácska, a baranyai háromszög, a Muraköz és a Mura-vidék (összesen 11 475 négyzetkilométer terület, rajta több mint egymillió lakossal, akiknek 36,6%-a volt magyar nemzeti-ségű) visszakerült az országhoz.” (141.)

A második világháborút tárgyaló fejezet valószínűleg azok közé tartozik, amelyeket a legtöbbet fognak olvasni. Viszonylag kis szövegterjedelmet kapnak a frontesemények, annál többet a sikertelen diplomáciai küzdelem, mely az ország német megszállásával, nyilasterrorral, a Holokauszt és a vészkorszak tragikus és máig nyitott sebként velünk élő eseményeivel és végül a brutális szovjet megszállással járt. A fejezet az átmeneti korszak politikatörténetének megértését segíti elő. A szocialista évtizedeket három fejezet – a Rákosi-korról, az 1956-os forradalomról és a Kádár-rendszerről – írja le. Számomra, erdélyiként, külön említendő, hogy itt szerepet kap a határon túli ma-

gyarság helyzete is, különösképpen a Kádár-rendszer nemzetpolitikája kapcsán. A legnagyobb aktualitással az *Út a rendszerváltásba – és annak históriája* bír talán, és itt bontakozik ki a leghangsúlyosabban a szerző konstruktívan keserű hozzáállása, ahogy a rendszerváltás és az azt követő átmeneti időszak hibáit, problémáit tárgyalja. A kötet utolsó tartalmi fejezetei a *Személyiség és történelem – 12 példán* című, esszészerű áttekintés, mely a 20. századi magyar történelem 12 meghatározó személyiségére koncentrálna. A munkát az *Epilógus* zárja.

Természetesen ez a rövid, kivonatolt tartalomismertető nem képes visszaadni a kötet tematikai gazdagságát, ennek felfedezéséhez kézbe kell venni a könyvet. A felsorakoztatott, különböző területekről származó információk mozaikszerű jelleget kölcsönöznek a munkának, ez a szövegmozaik azonban koherens mondanivalójú. Persze, mivel szintézisről beszélünk, nem teszi olvasóját az összes részletinformáció szakértői szintű ismerőjévé, ugyanakkor az alapot képes megadni ahhoz, hogy további olvasmányok által akár az Eskütt-ügy, akár Gömbös Gyula politikai világlépe, akár a szalámitaktika, akár a rendszerváltás és bármi más, a kötetben felmerülő témákhoz kapcsolódó ismereteit továbbfejleszthesse.

Következtetések levonása helyett a recenzens a kötet értékeit kívánja kiemelni. Formátuma, megjelenítése tetszetős, szakszerűen szerkesztett, kiválóan dokumentált munka – bár nélküli a jegyzetapparátust, és a szakmai bibliográfia helyett is csupán azok névsorával találkozunk, akiknek a kötet szerzője köszönetet mond.

Egy másik jelentős értéke a könyvnek, hogy nem igyekszik semmiféle politikai kurzust legitimálni, netán megpróbálni megfelelni valamiféle, a távolabbi vagy közelebbi múltban bejáratott rendszernek. Ez nem azt jelenti,

hogy érték- és helyzetmegítélésében valamiféle tudatosan erőltetett semlegességet igyekezne megjeleníteni a szerző, aki sok esetben igencsak határozottan fogalmaz, mond ítéletet. Kiemelten igaz ez a rendszerváltásról szóló oldalakra, valamint a meghatározó történelmi személyiségeket elemző fejezetre. Többek között olyanokat ír le itt, mint: „Tisza jól látta, hogy a világháborúból a magyarság semmiképpen sem tud jól kijönni. Ha győzünk, akkor a németek hegemon szerepbe kerülnek, ha veszítünk, akkor a nagyhatalmak bátorította nemzetiségek szétszedik a Szent István-i birodalmat. Ugyanakkor képtelen volt meglátni, hogy az állagörző liberalizmus eszköztára messze nem elégséges az érlelődő polgári demokratikus forradalom elhárítására”. Vagy: „Kállay messze nem mérte fel helyesen az ország nemzetközi helyzetét. Sem akarata, sem képessége nem volt, hogy a bekövetkező német megszállással az országot szembeállítsa. Ám jelentős szélsőjobb belpolitikai ellenlábasával s a berlini súlyos nyomással szemben megakadályozta, hogy az ország még mélyebbre süllyedjen a háború mocsarában.”

A kötet 100 éves évfordulóra jelent meg, és éppen ezért lehetséges, hogy ugyanezzel a címmel második kiadása már nem jelenik meg, hisz egy ilyen újrakiadás elveszítené a jubileumi brand varázsát. Ugyanakkor valamilyen formában nem ártana, ha mégis sor kerülne valamiféle utánnyomásra, akár bővített kiadásra is. Ez esetben egyrészt ki lehetne térni a két világháború közti időszakban határon túl élő magyarság sorsára, a diaszpóra szerepére különböző időszakokban, vagy akár tovább lehetne írni Magyarország történetét, akár napjaink politikai eseményeiig. Ezzel együtt a kötet tartalmi és esztétikai szempontból is egyaránt kellemes és hasznos olvasmány.

Lakatos Artur